

Examining the implementation issues and challenges of the Family and Youth Protection Law in Iran (case study of Gilan province)

Javad Nazarimoghaddam

Assistant Professor, Research Institute of Guilan studies, University of Guilan, Rasht, Guilan, Iran.

j.moghaddam@guilan.ac.ir

 0000-0001-8626-7766

Abstract

Considering the decrease in fertility and the birth rate in Iran, the policy-making system in Iran has changed demographic policies in order to prevent the increasing decrease in the population and the relative increase of provide it. Gilan is one of the oldest provinces in the country, and the issue of population decline and birth rate is one of the most important issues of this province. In this qualitative research, an attempt was made to use in-depth interviews with a number of experts and experts in the field of family and population in Gilan. The most important legal issues and loopholes and political and executive challenges of the "Family and Youth Protection Law" in Gilan, statistics and operational solutions to achieve the goals of population policies in accordance with the needs and system of the province should be presented. The findings of the research show that in order to solve the population problem, attention to the role of cultural and mental components is more important compared to economic components. There are challenges and obstacles on the way to the realization of the goals of the law in four executive and management areas, cultural and social areas, educational and media areas, and health and treatment areas. Finally, according to the existing issues and challenges, operational solutions appropriate to the system of demographic issues in the province are extracted and suggestions are made in five areas of family-oriented education and training, media and propaganda, health and treatment, executive and managerial, cultural and social. It was presented based on the opinion of experts. The results and achievements of this research can be provided as a package of policy proposals to managers and agents in the field of population and childbearing.

Keywords: Population, family, population policies, having children, Gilan.

بررسی مسائل و چالش‌های اجرایی قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت در ایران (مطالعه موردی استان گیلان)^۱

جواد نظری مقدم

استادیار پژوهشکده گیلان‌شناسی، دانشگاه گیلان، گیلان، ایران.

j.moghaddam@guilan.ac.ir

0000-0001-8626-7766

چکیده

با توجه به کاهش باروری و نرخ مولید در ایران، نظام سیاست‌گذار در ایران اقدام به تغییر سیاست‌های جمعیتی نموده تا از این طریق ضمن وضع قوانین خاصی در حوزه جمعیت و خانواده و تشویق جامعه به فرزندآوری، از کاهش فزاینده جمعیت جلوگیری نموده و زمینه افزایش نسبی آن را فراهم نماید. از آنجاکه گیلان از جمله پیرترین استان‌های کشور است و مسئله کاهش جمعیت و نرخ مولید یکی از مهم‌ترین مسائل این استان به‌شمار می‌رود، در این پژوهش کیفی تلاش شد تا با استفاده از مصاحبه عمیق با شماری از صاحب‌نظران و کارشناسان حوزه خانواده و جمعیت در گیلان، مهم‌ترین مسائل و خلأهایی قانونی و چالش‌های سیاستی و اجرایی «قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت» در گیلان احصاء و راهکارهای عملیاتی جهت تحقق اهداف سیاست‌های جمعیتی متناسب با نیازها و نظام مسائل استان ارائه گردد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد جهت حل مسئله جمعیت توجه به نقش مؤلفه‌های فرهنگی و ذهنی در مقایسه با مؤلفه‌های اقتصادی از اهمیت بیشتری برخوردارند. چالش‌ها و موانع موجود بر سر راه تحقق اهداف قانون در چهار حوزه اجرایی و مدیریتی، حوزه فرهنگی و اجتماعی، حوزه آموزشی و رسانه‌ای و حوزه بهداشت و درمان وجود دارد. درنهایت با توجه به مسائل و چالش‌های موجود، راهکارهای عملیاتی متناسب با نظام مسائل حوزه جمعیتی در استان استخراج و در پنج حوزه آموزشی و تربیتی خانواده‌محور، رسانه‌ای و تبلیغی، بهداشتی و درمانی، اجرایی و مدیریتی، فرهنگی و اجتماعی پیشنهادهایی با اتکا بر نظر کارشناسان ارائه گردید. نتایج و دستاوردهای این پژوهش می‌تواند به‌عنوان یک بسته پیشنهاد سیاستی در اختیار مدیران و کارگزاران حوزه جمعیت و فرزندآوری قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: جمعیت، خانواده، سیاست‌های جمعیتی، فرزندآوری، گیلان.

شاپای الکترونیک: ۶۵۵X-۲۵۸۸ / پژوهشکده تحقیقات راهبردی / فصلنامه علمی راهبرد اجتماعی فرهنگی

doi 10.22034/ses.2024.486282.1622

مسئولیت مقاله از نظر محتوای علمی و نظریات مطرح‌شده در متن آن، به عهده نویسندگان و یا نویسنده مسئول مقاله می‌باشد و مورد تأیید / عدم تأیید صاحب امتیاز نشریه راهبرد اجتماعی فرهنگی نمی‌باشد.

۱. این پژوهش حاصل طرح پژوهشی با عنوان «سنجش نگرش شناختی، عاطفی و رفتاری مردم گیلان نسبت به سیاست‌های جمعیتی» با حمایت استناداری گیلان است.

مقدمه و بیان مسئله

آگاهی از وضعیت رشد جمعیت همراه با سایر متغیرهای اقتصادی - اجتماعی، پایه و اساس هرگونه برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری برای توسعه در سطح ملی است، چراکه پیش‌بینی نیازمندی‌ها و اقتضائات اولیه هر جامعه مبتنی بر آمارهای مربوط به رشد جمعیت است. می‌توان گفت از مهم‌ترین متغیرها که در برنامه‌ریزی به‌عنوان مبنای محاسبات در نظر گرفته می‌شود، جمعیت، دگرگونی آن در گذشته، حال و پیش‌بینی تحولات آن در آینده است.

در سطح جهانی به‌ویژه در اروپا سیاست‌های کاهش جمعیت موجبات نگرانی دولتمردان اروپایی را به‌دنبال داشته است. محققان غربی نیز امروز به مسئله جمعیت و تأثیر آن در توسعه کشورها توجه دارند و معتقدند این روند کاهش جمعیت در جهان در کشورهای پیشرفته صنعتی بیشتر اثر خواهد گذاشت و آنها از کمبود جمعیت واقعاً نگران خواهند شد. چراکه کاهش جمعیت به‌منزله کاهش نیروی انسانی اثرگذار در چرخه توسعه اقتصادی است (فریدمن، ۱۴۰۲). از طرفی بر خلاف دیدگاه مالتوسی که در آن بر لزوم کاهش جمعیت تأکید می‌شود (کتابی، ۱۳۶۴). افزایش جمعیت نه تنها عامل ایجاد مشکلات اقتصادی نخواهد بود بلکه در افزایش توانمندی، قدرت نظامی و اقتصادی کشور تأثیر به‌سزایی دارد (کلانتری و صادقی ده چشمه، ۱۳۷۵، ص. ۹۷).

تغییر الگوی ازدواج و نظام خانواده در ایران که رنگی همچون الگوهای نظام‌های اجتماعی جوامع پیشرفته غربی را به‌خود گرفته و مسائلی مانند تأخیر در امر ازدواج و هزینه‌های بالای زندگی، هزینه تربیت فرزند و آموزش و الگوهای پرورشی کودکان و دیگر عوامل موجود، نتایجی مانند کاهش جمعیت و یا اکتفا نمودن خانواده‌ها به یک یا حداکثر دو فرزند را به‌دنبال داشته است. کاهش جمعیت و میزان باروری موجب پیرتر شدن جامعه و در نتیجه کاهش نیروی انسانی جوان خواهد شد و این مسئله تأثیر مستقیمی در مسئله توسعه و پیشرفت و چرخه حرکت جامعه را خواهد گذاشت.

کاهش شدید میزان باروری در جامعه ایران به‌ویژه در دو دهه اخیر، پیامدهای جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی زیادی دارد و همین مسئله دولتمردان و سیاست‌گذاران را وادار به تجدیدنظر در سیاست‌های جمعیتی و تصویب و اجرای برنامه‌هایی به‌منظور جلوگیری از پیر شدن جمعیت در سال‌های آینده و تشویق خانواده‌ها به زاد و ولد بیشتر کرده است. با توجه به آهنگ تغییرات جمعیتی در ایران قانون «حمایت از خانواده و جوانی جمعیت» در تاریخ ۱۴۰۰/۸/۱۹ توسط

مجلس شورای اسلامی در قالب اصل ۸۵ قانون اساسی و اجرای آزمایشی آن به مدت هفت سال مصوب گردید تا در این زمان پیش‌بینی‌شده بتوان با استفاده از سیاست‌های تشویقی و حمایتی دولت ضمن جلوگیری از روند کاهش فرزندآوری در کشور زمینه افزایش جمعیت و میزان مولید را فراهم نمود. با وجود این به نظر می‌رسد علی‌رغم سیاست‌های تشویقی دولت در راستای حمایت از فرزندآوری، نگرانی‌هایی در خصوص تحقق اهداف تعیین‌شده در طرح حمایت از خانواده و جوانی جمعیت احساس می‌شود.

این نگرانی به‌ویژه در گیلان که دارای کمترین نرخ باروری در کشور است محسوس است. استان گیلان جزو استان‌های شمالی کشور و به مرکزیت رشت است. مساحت آن ۱۴۰۴۴ کیلومتر مربع است و بر اساس سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ جمعیتی بالغ بر ۲۵۳۰۰۶۹۶ نفر دارد. بر طبق آخرین تقسیمات کشوری، این استان شامل ۱۶ شهرستان، ۵۲ شهر، ۴۳ بخش و ۱۰۹ دهستان است (سالنامه آماری استان گیلان، ۱۳۹۵). مسئله کاهش جمعیت و نرخ مولید در استان یکی از مهم‌ترین مسائل استان گیلان به‌شمار می‌رود. نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ نشان می‌دهد نسبت سالمندی گیلان به ۱۳٫۲ درصد رسیده است. در حالی که میانگین کشوری ۹٫۲ درصد از میزان کل جمعیت است (حسینی‌نثار و دیگران، ۱۳۹۶، ص. ۷۶). آمارهای جدیدتر ارائه شده از سوی سازمان ثبت احوال نیز همه حاکی از آن است که استان گیلان از نظر نرخ مولید در وضعیت نامطلوب و بحرانی قرار دارد. روند تغییرات جمعیتی از سال ۹۵ تا ۱۴۰۰ نشان می‌دهد نرخ سالمندی در گیلان با ۱۵٫۲۶ صدم بیشتر از میزان آن در کشور است (۱۰۵۴). (گزارش سازمان ثبت احوال استان گیلان، ۱۴۰۰). با وجود ابلاغ قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت، گیلان همچنان پیرترین استان کشور به‌شمار می‌رود؛ لذا این پژوهش می‌کوشد موانع تحقق اهداف قانون حمایت از خانواده در استان را در نقطه تمرکز خود قرار دهد.

۱. اهداف پژوهش

در این پژوهش تلاش می‌گردد تا ضمن تمرکز بر قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت مهم‌ترین چالش‌های اجرایی مرتبط با این قانون و مهم‌ترین راهکارها جهت رفع چالش‌ها و تحقق اهداف سیاست‌های جمعیتی از منظر کارشناسان و نخبگان حوزه جمعیت بررسی شود.

۲. سؤال‌های پژوهش

این پژوهش می‌کوشد به این پرسش‌ها پاسخ دهد:

- ۱- از منظر نخبگان و کارشناسان حوزه جمعیت چه مسائل و خلأهایی در متن قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت نادیده گرفته است؟
- ۲- از منظر نخبگان و کارشناسان حوزه جمعیت چه چالش‌هایی فراروی اجرای قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت در گیلان وجود دارد؟
- ۳- راهکارهای برون‌رفت از چالش‌های موجود در گیلان کدام است؟

۳. پیشینه پژوهش

در اواخر دهه هشتاد، سمیعی‌نسب و ترابی (۱۳۸۹)، ضمن تمرکز بر شاخص‌ها و سیاست‌های جمعیتی در ایران تلاش کردند تا به این پرسش پاسخ دهند که سیاست‌های کاهش جمعیت از جنبه اقتصادی و اجتماعی تا چه اندازه در جهت منافع ملی ایران خواهد بود. در این پژوهش تلاش شد تا نشان داده شود که اگرچه صرف افزایش جمعیت در صورت عدم تناسب میان رشد جمعیتی و شرایط اقتصادی، مشکلات متعددی مانند فقر و عدم تحقق عدالت اجتماعی را به همراه خواهد داشت اما در صورتی که شیب کاهش جمعیت کنترل و مدیریت نشود در آینده با مشکل پیروی و سالمندی جمعیت و بحران جمعیتی مواجه خواهیم بود.

گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس با عنوان «رصد رفتارها و نگرش‌های ایرانیان در موضوع فرزندآوری» (ارحامی، ۱۴۰۱)، از جمله اولین پژوهش‌های مرتبط با قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت به بررسی وضعیت فرزندآوری و نگرش نسبت به مطلوبیت آن در جامعه پیش از اجرایی شدن قانون پرداخته است. در این گزارش تلاش شده است تا ضمن ارائه تصویر روشنی از وضعیت موجود و چرایی تلاش در جهت تغییر سیاست‌های جمعیتی به سوی تشویق و حمایت از فرزندآوری، زمینه لازم جهت ارزیابی اثربخشی اجرای قانون در بهبود وضعیت فراهم گردد. لزوم سیاست‌گذاری مطلوب در جهت تسهیل ازدواج و کاهش سن ازدواج با هدف افزایش نرخ باروری، لزوم سیاست‌گذاری در جهت کاهش سن فرزندآوری در کنار حفظ سلامت مادر و کودک، حمایت از پژوهش‌های علمی در حوزه جمعیت و فرزندآوری (در ابعاد رفتاری و نگرشی)، لزوم سنجش و مطالعه عوامل تأثیرگذار بر شکاف میان رفتارها و نگرش ایرانیان در حوزه فرزندآوری از جمله توصیه‌های سیاستی است که در این گزارش مورد اشاره قرار گرفته است.

غمامی و همکاران (۱۳۹۸) به آسیب‌شناسی قوانین و مقررات جمعیتی دولت از اوایل انقلاب اسلامی تاکنون پرداختند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد از جمله نقص‌ها و خلأهای قوانین و مقررات جمعیتی عبارت‌اند از: عدم اثربخشی و کارآمدی قوانین؛ پیش‌بینی نشدن منابع تأمین مالی؛ پیش‌بینی نشدن سازوکارهایی برای رفع موانع اقتصادی فرزندآوری؛ رعایت نکردن آمایش سرزمینی و سیاست‌های منطقه‌گرایی همچون مهم‌ترین شاخص‌های مطلوب حاکم بر قوانین و مقررات جمعیتی نیز عبارت‌اند از: توجه به کیفیت جمعیتی و تمرکز بر اصل تناسب و لحاظ نمودن منطقه‌گرایی و... اشاره کرد.

شمس قهفرخی و همکاران (۱۴۰۰)، نخستین تلاش جهت بررسی نحوه ارزیابی مردم و مخاطبان سیاست‌ها و برنامه‌های جمعیتی، پس از ابلاغ «قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت» است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که مشوق‌های ناکافی و بی‌ارزش، ابهام در سیاست‌گذاری از تصویب تا اجرا، سیاست‌های موقتی و مقطعی، نادیده‌انگاری شرایط جامعه منجر به بی‌اعتمادی نهادی و غیرنهادی شده است که همسوسازی خواست افراد با سیاست‌ها را دشوار و پیچیده نموده است. مشارکت‌کنندگان در این مطالعه، سیاست‌های تشویقی را صرفاً اقتصادی می‌دانستند و از این جهت بر این باور بودند که این سیاست‌ها تنها اقشار کمتر برخوردار را تحت تأثیر قرار می‌دهند و در آن اقشار برای فرزندآوری ایجاد انگیزه می‌کنند.

پژوهش بالاخانی (۱۴۰۱)، نشان می‌دهد نگرش افراد نگرش جوانان ۲۰ تا ۳۵ سال شهر اردبیل به سیاست‌های جمعیتی از لحاظ شناختی پایین است از جهت نبود اقدام عملی منفی است و در مجموع سیاست‌های جمعیتی کشور به دلیل شرایط خاص حاکم بر جامعه با چالش نارضایتی و عدم اقبال عمومی مواجه است. در چهارچوب مطالعات بومی با موضوع گیلان، مولایی (۱۳۷۹)، بر اساس سیاست‌های جمعیتی به بررسی پراکندگی جغرافیایی تغییر و تحولات جمعیتی در بخش غرب استان گیلان پرداخته است.

آمار و حسن‌پور (۱۳۸۹)، در پژوهش خود به بررسی تأثیر عوامل جغرافیایی بر تحولات جمعیتی و متروک‌شدن بخش‌های روستایی در شرق گیلان از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۸۵ پرداخته‌اند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد بین مکان‌نگاری یا جانگاری (توپوگرافی) و اقلیم با تغییرات جمعیتی و خالی از سکنه‌شدن روستاها رابطه نزدیک وجود دارد.

مطالعه حمیدی‌فر و همکاران (۱۳۹۵)، نشان می‌دهد کم‌رنگ‌شدن ارزش‌های

سنتی، آزادی انتخاب، میزان تحصیلات و سن ازدواج از جمله متغیرهایی هستند که در کاهش میل به فرزندآوری در میان زنان و مردان رشتی تأثیرگذار هستند. پژوهش موسی‌پور و همکاران (۱۴۰۲)، با هدف مطالعه وضعیت جمعیت سالمندی در شهرهای استان گیلان انجام یافته است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد همه شهرهای گیلان به‌ویژه انزلی با مسئله سالمندی جمعیتی روبه‌رو هستند و گسترش سالمندی زنانگی در این شهرها محسوس است. در این مطالعه راهکارهایی جهت مقابله با پیامدهای سالمندی در چهارچوب مطالعات برنامه‌ریزی شهری با هدف تحقق شهر دوستدار سالمند ارائه شده است.

با نگاهی بر پژوهش‌های انجام یافته در این حوزه می‌توان دریافت که تاکنون پژوهشی چالش‌های موجود بر سر راه اجرایی شدن قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت در گیلان و راهکارهای اساسی در جهت تحقق اهداف سیاست‌های جمعیتی و قانون حمایت از خانواده انجام نشده است.

۴. چهارچوب مفهومی

۴-۱. سیاست جمعیتی

به تمامی تصمیم‌ها و تدابیری که در رابطه با جمعیت یک سرزمین توسط دولت با توجه به میزان منابع و شرایط خاص آن جامعه اتخاذ و اعمال می‌شود، سیاست جمعیتی گویند. هر خط‌مشی و سیاستی که به‌نحوی از انحاء و به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم بر ویژگی‌ها و تغییرهای جمعیتی تأثیر بگذارد را می‌توان سیاست جمعیتی نامید. سیاست‌های توزیع جمعیت، سیاست‌های مهاجرتی و حتی سیاست و خط‌مشی‌هایی که در جهت بهبود کیفیت جمعیت‌ها اتخاذ می‌شوند را می‌توان در زمره سیاست‌های جمعیتی دانست (سبکتکین ریزی، ۱۳۸۶، ص. ۹۹). به‌عبارتی هدف از سیاست‌های جمعیتی، برنامه‌ریزی برای تأثیرگذاری در تغییرات جمعیتی و حفظ تعادل ساختار کلی جمعیت است (امینی و راستی، ۱۴۰۲).

مفهوم سیاست‌های جمعیتی دلالت دارد بر مجموعه تدابیری که با هدف مدیریت روند تغییرات جمعیت تدوین و اجرا می‌شود. انواع متفاوتی از سیاست‌های جمعیتی، با توجه به ابعاد مدیریت جمعیت از یکدیگر متمایز شده است. با وجود ابعاد چندگانه، درو نمایه اصلی همه آنها تمرکز بر تغییر روندهای جمعیت به شکل هدفمند است. این هدفمندی اگرچه خود به اشکال مختلف نظیر اهداف کمی یا کیفی قابل طبقه‌بندی است؛ اما همواره سیاست‌های جمعیتی، هدف مشخصی را به‌لحاظ کمی دنبال می‌کند

و آن رشد و افزایش درست است که می‌تواند در چهارچوب دیدگاه‌ها، نظریه‌ها و نگرش‌های جمعیتی یا با مجموعه اقدامات عملی به شکل اجرایی دنبال شود. سیاست‌های جمعیتی که صرفاً بر دیدگاه خاص جمعیتی مبتنی است، سیاست‌های کلان و آن دسته از اقدامات اجرایی که در چهارچوب سیاست‌گذاری جمعیتی به اجرا درمی‌آید سیاست‌های خرد می‌نامند (بالاخانی، ۱۴۰۱).

سیاست‌های جمعیتی را به دو دسته سیاست‌های پنهان و آشکار طبقه‌بندی کرده‌اند. سیاست‌های جمعیتی پنهان به مجموعه گسترده‌ای از تدابیر نظام‌های سیاسی در جهت بهبود وضعیت جمعیت مربوط می‌شود و این سیاست‌ها را می‌توان به نوعی در کلیه برنامه‌های مربوط به توسعه اقتصادی و اجتماعی جستجو کرد؛ اما سیاست‌های جمعیتی آشکار، سیاست‌هایی هستند که به شکل مستقیم بر کاهش یا افزایش جمعیت متمرکز هستند. سیاست‌های جمعیتی موضوع پژوهش حاضر از نوع سیاست‌های جمعیتی کلان و آشکار است و بر «قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت» متمرکز است.

جمهوری اسلامی ایران در حوزه سیاست‌گذاری جمعیتی سه دوره مختلف را پشت سر گذاشته است. از اوایل انقلاب تا سال‌های میانی دهه شصت روند جمعیت افزایشی بوده، از سال‌های میانی دهه شصت تا اوایل دهه نود سیاست‌های جمعیتی کاهش و کنترلی بوده و از اوایل دهه نود به بعد بر لزوم بازنگری در سیاست‌های جمعیتی و توجه به افزایش جمعیت و جلوگیری از روند کاهش جمعیت تأکید شده است (غمامی و دیگران، ۱۳۹۸، ص. ۳۴؛ علیی، ۱۳۹۴، صص. ۱۸-۱۹؛ مهزیار، ۱۳۹۳، صص. ۳۰-۳۲).

۵. روش پژوهش

پژوهش حاضر، پژوهشی کیفی به‌شمار می‌رود و از نظر هدف، در زمره تحقیقات کاربردی قرار می‌گیرد. در این پژوهش تلاش شد تا با تمرکز بر روش مصاحبه عمیق با ۱۵ تن از صاحب‌نظران و متخصصان حوزه خانواده و مطالعات جمعیت‌شناسی و فعالان حوزه جمعیت و فرزندآوری در استان، ضمن بررسی نحوه اجرای قانون در استان، مهم‌ترین ویژگی‌ها و چالش‌های سیاستی و اجرایی قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت در گیلان احصاء و راهکارهای عملیاتی جهت تحقق اهداف سیاست‌های جمعیتی متناسب با نیازها و نظام مسائل استان ارائه گردد. پژوهش حاضر در زمستان ۱۴۰۲ انجام یافته است. از آنجا که موضوع پژوهش موضوع تخصصی

است، براین اساس روش نمونه‌گیری هدفمند با لحاظ اشباع نظری مدنظر قرار گرفت. معیار انتخاب کارشناسان، تجربه و تخصص و دانش آنان در زمینه مطالعات حوزه جمعیت و خانواده بوده است. مصاحبه‌شوندگان در سه دسته کلی نخبگان دانشگاهی و حوزوی، کارشناسان دستگاه‌ها و کارشناسان و فعالان فرهنگی حوزه خانواده و جمعیت جای می‌گیرند. داده‌های حاصل از گفتگو با مصاحبه‌شوندگان در زمینه مهم‌ترین مؤلفه‌های تأثیرگذار بر رفتار فرزندآوری، تأثیر مؤلفه‌های اقتصادی و فرهنگی در فرزندآوری، میزان موفقیت دولت در تحقق اهداف سیاست‌های جمعیتی، تناسب قانون با نظام مسائل و نیازهای مردم گیلان، نقاط قوت و ضعف و بخش‌های مغفول‌مانده در قانون، ارزیابی نگرش جامعه نسبت به قانون حمایت از خانواده، مهم‌ترین چالش‌هایی اجرای قانون در گیلان و راهکارهای عملیاتی جهت اجرایی شدن قانون و همراهی و استقبال مردم از آن در قالب مقوله‌های کلان در سه سطح مسائل و خلأهای موجود در قانون، چالش‌های اجرایی قانون در استان، اولویت راهبردی در حوزه سیاست‌های جمعیتی و راهکارهای عملیاتی در این زمینه مورد دسته‌بندی قرار گرفت.

جدول (۱): مشخصات کارشناسان

۸ نفر	اعضای هیئت علمی و اساتید دانشگاهی با درجه دکتری
۲ نفر	فعالان و نخبگان حوزوی در زمینه خانواده و جمعیت
۳ نفر	کارشناسان مطلع در حوزه خانواده و جمعیت در دستگاه‌های استان
۲ نفر	فعالان فرهنگی و تشکل‌های مردم‌نهاد در حوزه خانواده و جمعیت

۶. یافته‌های پژوهش

پس از جمع‌آوری داده‌ها، و استخراج مقوله‌های کلان و خرد در چهارچوب هدف پژوهش در این بخش با تکیه بر نظر کارشناسان و نخبگان به مسائل و خلأهای موجود در قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت و چالش‌های فرآروی اجرای قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت در استان و اولویت راهبردی و راهکارهای به عملیاتی جهت برون‌رفت از چالش‌های موجود در گیلان پرداخته می‌شود.

۶-۱. مسائل و خلأهای موجود در قانون

در گفتگو با صاحب‌نظران و کارشناسان حوزه جمعیت و فرزندآوری تلاش شد تا

مسائل و نیازهای مغفول‌مانده در متن قانون از نظر جامعه‌نخبگان استخراج گردد. پس از بررسی نظرهای نخبگان مسائل و خلأهای مورد نظر در قالب پنج مقوله کلان و در ابعاد اجرایی و سیاستی، ابعاد اقتصادی، ابعاد نظارتی و حقوق و قضایی، ابعاد اجتماعی و فرهنگی و ابعاد بهداشتی و درمانی دسته‌بندی گردید.

جدول (۲): مسائل و خلأهای موجود در قانون

مقوله‌ها	مسائل و خلأهای موجود در قانون
ابعاد اجرایی و سیاستی	<ul style="list-style-type: none"> • مشخص نبودن چگونگی فرایند اجرای قانون • ابهام در فرایند تقسیم کار و وظایف سازمان‌ها و نهادهای مرتبط • عدم تأمین اعتبار و پیش‌بینی‌های لازم در خصوص امتیازات مصرح در قانون (مانند: مهد کودک، زمین، بیمه عشایر و خانه‌های روستایی و...)
ابعاد اقتصادی	<ul style="list-style-type: none"> • عدم تناسب امتیازات و مشوق‌های قانونی با نیازهای طبقات اقتصادی مختلف • عدم تأمین نیازهای اولیه خانواده‌ها در زمینه فرزند از قبیل پوشک و شیر خشک • عدم توجه به گروه‌های که به صورت غیرمستقیم می‌توانند در ایجاد انگیزه برای فرزندآوری تأثیرگذار باشند و عدم تخصیص امتیاز برای آنان (به‌طورمثال تخفیف بیمه‌ای و مالیاتی برای صاحب‌خانه‌هایی که منازل خود را به خانواده‌های پُرجمعیت اجاره می‌دهند) • توجه بیشتر قانون به خانواده داری سه فرزند در حالی که در گیلان با سالمندی روبه‌رو هستیم غالباً تک‌فرزند هستند نهایتاً دو فرزند • توجه صرف به اقشار متوسط به پایین جامعه عدم توجه قانون به اقشار متوسط به بالا
ابعاد نظارتی و حقوق و قضایی	<ul style="list-style-type: none"> • مشخص نبودن مکانیسم نظارتی در قانون • عدم تعریف سازوکاری جهت برخورد نهادهای نظارتی و قضایی با ترک فعل‌ها و موانع اجرای قانون
ابعاد اجتماعی و فرهنگی	<ul style="list-style-type: none"> • عدم توجه به اقشار مختلف جامعه و تعیین امتیازات متناسب با آن • عدم توجه به ویژگی‌های بومی و محلی و زیست بوم هر

مقوله‌ها	مسائل و خلأهای موجود در قانون
	<p>منطقه</p> <ul style="list-style-type: none"> • عدم توجه به اقناع نخبگان در قانون • تأکید صرف قانون بر جامعه جوان و عدم توجه به گروه‌هایی که می‌توانند تأثیر غیرمستقیم در فرزندآوری داشته باشند مانند نخبگان و والدین زوجین و تبیین‌کنندگان مسئله جمعیت در جامعه • عدم توجه به متغیرهایی مثل مهاجرت در قانون از جمله مسائل فرهنگی و اجتماعی
ابعاد بهداشتی و درمانی	<ul style="list-style-type: none"> • مسئله سلامت بهداشت مادران • تغذیه مادران باردار در مناطق مختلف

در ابعاد اجرایی و مدیریتی، عدم مشخص نبودن چگونگی فرایند اجرای قانون، ابهام در فرایند تقسیم کار و وظایف سازمان‌ها و نهادهای مرتبط از جمله مهم‌ترین مسائلی مغفول مانده در قانون است. در بُعد اقتصادی، عدم تناسب امتیازات و مشوق‌های قانونی با نیازهای طبقات اقتصادی مختلف، در ابعاد نظارتی و حقوق و قضایی، مشخص نبودن سازوکار نظارتی در قانون، در ابعاد اجتماعی فرهنگی، عدم توجه به اقشار مختلف جامعه و تعیین امتیازات متناسب با آن، عدم توجه به ویژگی‌های بومی و محلی و زیست بوم هر منطقه، عدم توجه به متغیرهایی مثل مهاجرت در قانون و در ابعاد بهداشتی درمانی مسئله سلامت بهداشت مادران و تغذیه مادران باردار در مناطق مختلف از جمله مسائلی است که از نگاه کارشناسان، در قانون کمتر به آن توجه شده است.

۶-۲. چالش‌های پیش‌روی قانون جوانی جمعیت در گیلان

در این بخش، مسائل، موانع و چالش‌های موجود و پیش‌روی قانون جوانی جمعیت با تأکید بر اقتضائات و شرایط استان گیلان در نگاه اساتید، کارشناسان و فعالان حوزه جمعیت مورد مذاقه قرار گرفته است و در نهایت چالش‌ها و موانع موجود بر سر راه تحقق اهداف قانون حمایت از خانواده و سیاست‌های جمعیتی در استان در قالب ۴ مقوله کلان مورد دسته‌بندی قرار گرفته است. بدین ترتیب، عمده چالش‌ها در حوزه اجرای سیاست‌های جمعیتی و قانون حمایت از خانواده عبارت‌اند از:

۱- چالش‌های حوزه اجرایی و مدیریتی؛

- ۲- چالش‌های حوزه فرهنگی و اجتماعی؛
- ۳- چالش‌های حوزه آموزشی و رسانه‌ای؛
- ۴- چالش‌های حوزه بهداشت و درمان.

شکل (۱): مجموعه مقولات «چالش‌های موجود قانون جوانی جمعیت در گیلان»

جدول (۳): چالش‌ها و موانع تحقق اجرای قانون

مقوله‌ها	چالش‌ها و موانع تحقق اجرای قانون
حوزه اجرایی و مدیریتی	<ul style="list-style-type: none"> • عدم ثبات مدیریتی در دستگاه‌های دولتی • عدم اعتقاد و باورمندی مسئولان به قانون و ترک فعل برخی مسئولان • نبود هماهنگی میان نهادهای اجرایی • مدیریت سلیقه‌ای و وابسته بودن اجرای خیلی از قوانین به نظر مدیر دستگاه مربوطه • تأخیر در ارائه تسهیلات و امتیازات زمین و خودرو • نقص در زیرساخت‌ها در جهت تأمین منابع مالی (مانند زمین برای مسکن) • کارشکنی برخی سازمان‌ها و مسئولان در اجرای قانون
حوزه آموزشی و رسانه‌ای	<ul style="list-style-type: none"> • ضعف در اطلاع‌رسانی • عدم توجه شایسته در حوزه آموزش و پژوهشی و افزایش

مقوله‌ها	چالش‌ها و موانع تحقق اجرای قانون
	<ul style="list-style-type: none"> کیفیت واحدها درسی دانشگاهی با موضوع جمعیت نقص در آموزش در جهت توانمندسازی کارکنان حوزه‌های مرتبط با جمعیت وجود تبلیغات منفی نظام رسانه‌ای
حوزه بهداشت و درمان	<ul style="list-style-type: none"> چالش‌های اجرایی حوزه بهداشت و درمان و هزینه‌های زایمان عدم باور کادر بهداشت و درمان به ضرورت افزایش جمعیت عدم اختصاص ماما برای مادران باردار با هدف کاهش استرس و هراس از زایمان
حوزه فرهنگی و اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> عدم روشن‌گری در زمینه تبعات کاهش جمعیت در جامعه برای مردم عدم پیگیری و اطلاع‌بخشی از جامعه نسبت به قوانین تضعیف اعتماد عمومی و عدم اعتمادبخشی از مردم به دولت و نظام سیاست‌گذار

۳-۶. اولویت راهبردی در حوزه سیاست‌های جمعیتی در استان گیلان

در این پژوهش تلاش گردید نظر کارشناسان در خصوص مهم‌ترین اولویت راهبردی دولت به‌مثابه سیاست‌گذار در حوزه سیاست‌های جمعیتی اخذ گردد. از نگاه صاحب‌نظران و کارشناسان اگرچه اقتصاد نقش مهمی در نوع رفتار فرزندآوری جامعه دارد؛ اما نمی‌تواند به‌عنوان علت تامه و مقدم بر فرهنگ و نوع ذهنیت جامعه در نظر گرفته شود. امتیازات و مشوق‌های اقتصادی و تسهیلات در کوتاه‌مدت شاید در نوع رفتار فرزندآوری جامعه اثرگذار باشد؛ اما با توجه به ویژگی‌ها و اقتضائات جامعه گیلان اقتصاد نمی‌تواند به‌مثابه مهم‌ترین مؤلفه در نظر گرفته شود. نکته حائز اهمیت آنکه از نگاه کارشناسان اگر چنانچه اقتصاد را به‌عنوان یکی از عوامل و مؤلفه‌های اثرگذار در نظر داشته باشیم، باید بدانیم که منظور از اقتصاد سطح درآمد افراد نیست بلکه منظور این است که فرد از لحاظ ذهنی، چشم‌انداز مثبتی نسبت به آینده خود و خانواده داشته باشد؛ برای مثال شهرستان لاهیجان با سطح رفاهی مناسب و جمعیت ۱۷۰ هزار نفر در سال ۱۳۹۹، یک‌هزار و ۳۶۳ مورد تولد را ثبت کرد در حالی که شهرستان کمتر برخوردار تالش با جمعیت ۲۰۰ هزار نفری ۲ هزار و ۶۲۱

مورد ولادت را ثبت کرده است. شهرستان تالش با ۱۷ درصد جمعیت بیشتر، ۹۲ درصد فرزندآوری بیشتری نسبت به لاهیجان داشته است. با اتکا بر نظرهای کارشناسی نخبگان و کارشناسان حوزه جمعیت، با توجه به اهمیت باورمندی و متقاعدسازی جامعه، تأثیر تعیین‌کننده طرز تفکر بر نوع رفتار فرزندآوری خانواده‌ها، انتخاب نوع سبک زندگی، تمایل کمتر خانواده‌های مرفه به داشتن فرزند بیشتر، همبستگی منفی میان تحصیلات و رفاه و فرزندآوری، تأثیر ذهنیت‌ها و تأثیر ایمنی روانی و خوش‌بینی و امید به آینده بر رفتار فرزندآوری، نقش کاهش فشارهای روحی و روانی خانواده‌ها در فرزندآوری، هراس از آینده تربیتی فرزندان به‌مثابه مؤلفه‌ای اثرگذار در فرزندآوری، تأثیر معنویت و نگرش مذهبی بر فرزندآوری می‌توان گفت تأمین صرف نیازهای اقتصادی جامعه نمی‌تواند در زمینه میل جامعه به فرزندآوری برانگیزاننده باشد؛ البته باید توجه داشت احساس رضایت نسبی از وضعیت اقتصادی خانواده و تأمین نیازهای اولیه مانند مسکن می‌تواند در تمایل به فرزندآوری تأثیرگذار باشد.

جدول (۴): اولویت راهبردی در حوزه سیاست‌های جمعیتی

سیاست‌های جمعیتی	اولویت راهبردی در حوزه
اهمیت باورمندی و متقاعدسازی جامعه	مقدم بودن عوامل فرهنگی و ذهنی بر عوامل اقتصادی
تأثیر تعیین‌کننده طرز تفکر بر نوع رفتار فرزندآوری خانواده‌ها	
انتخاب نوع سبک زندگی	
تمایل کمتر خانواده‌های مرفه به داشتن فرزند بیشتر	
همبستگی منفی میان تحصیلات و رفاه و اقتصاد و فرزندآوری	
تأثیر ناامیدی نسبت به جامعه بر فرزندآوری	
تأثیر ذهنیت‌ها بر رفتار	
تأثیر ایمنی روانی و خوش‌بینی و امید به آینده	
اثرگذاری فرهنگ و نوع جهانی‌بیتی افراد در فرزندآوری	
چشم‌انداز مثبت نسبت به آینده	
نقش کاهش فشارهای روحی و روانی خانواده‌ها در	

اولویت راهبردی در حوزه سیاست‌های جمعیتی	گزاره‌های مورد اشاره
	فرزندآوری
	هراس از آینده تربیتی فرزندان به‌مثابه مؤلفه‌ای اثرگذار
	تأمین صرف نیازهای اقتصادی نمی‌تواند برانگیزاننده باشد
	تأثیر معنویت و نگرش مذهبی بر فرزندآوری
	میل بیشتر طبقات اقتصادی ضعیف تر به فرزندآوری

۴-۶. راهکارهای عملیاتی در جهت تحقق سیاست‌های جمعیتی

پس از احصاء مسائل و خلأهای موجود در قانون و چالش‌ها و موانع اجرای قانون، مهم‌ترین راهکارهای عملیاتی متناسب با نظام مسائل حوزه جمعیتی در استان ضمن گفتگو و مصاحبه با کارشناسان و نخبگان حوزه مطالعات جمعیتی استخراج و در پنج حوزه مورد نظر ذیل، جهت کاربست در حوزه سیاست‌گذاری جمعیتی و رفع موانع تحقق و اجرای سیاست‌های جمعیتی و قانون حمایت از خانواده، ارائه گردید.

شکل (۲): دسته‌بندی راهکارهای عملیاتی در جهت تحقق سیاست‌های جمعیتی

۴-۱- راهکارهای حوزه بهداشت و درمان در جهت تحقق

سیاست‌های جمعیتی

یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های مردم در حوزه سیاست‌های جمعیتی رفع مسائل و چالش‌های حوزه بهداشت و درمان است. پیش‌ازاین به مهم‌ترین مسائل و چالش‌های متداول در این بخش اشاره شد در اینجا مهم‌ترین راهکارهای عملیاتی با هدف رفع موانع و چالش‌های حوزه درمان پیشنهاد می‌گردد. به نظر می‌رسد توجه به این بخش مهم در حوزه سیاست‌های جمعیتی می‌تواند ضمن رفع بخشی از نگرانی‌های جامعه در خصوص تولید نسل و در نتیجه کمک به افزایش جمعیت در استان را به دنبال داشته باشد.

با توجه به رشد آمار سقط جنین در جامعه، آگاهی‌بخشی به جامعه و خانواده‌ها نسبت به آسیب‌ها و عوارض سقط جنین از درجه اهمیت بالایی برخوردار است. در اظهارنظرهای مردمی مشخص گردید که مادرانی پس از زایمان دوم و بیشتر در بیمارستان‌ها یا مراکز درمانی و یا پس از مراجعه به خانه‌های بهداشت مورد نکوهش‌بخشی از کادر درمان و بهداشت قرار می‌گیرند. براین‌اساس تربیت و آموزش کادر درمان در مراکز درمانی و بهداشتی استان و آموزش مهارت‌های عمومی و ارتباطی به کارکنان این بخش جهت ایجاد ارتباط مؤثر کادر درمان با مادران و خانواده‌ها می‌تواند در ایجاد انگیزه افراد به فرزند بیشتر نقش داشته باشد.

جدول (۵): راهکارهای حوزه بهداشت و درمان

ردیف	راهکارهای حوزه بهداشت و درمان
۱	آگاهی‌بخشی جامعه نسبت به آسیب‌ها و عوارض سقط جنین برای خانواده‌ها به‌ویژه مادران
۲	حل نگرانی‌های مردم در زمینه هزینه‌های ناباروری
۳	مشاوره‌های روانی جهت کاهش استرس ناشی از حاملگی و زایمان در مادران
۴	تربیت و آموزش کادر درمان در مراکز درمانی و بهداشتی استان
۵	آگاهی‌بخشی مادران نسبت به نقش فرزندآوری در کاهش ابتلا به برخی بیماری‌ها و سرطان‌های شایع در میان زنان
۶	استفاده از ظرفیت خانه‌های بهداشت در جهت حل چالش‌های درمانی و بهداشتی در زمینه سیاست‌های جمعیتی

۴-۲-۶. راهکارها در حوزه فرهنگی و اجتماعی در جهت تحقق سیاست‌های جمعیتی

از دیگر مهم‌ترین مسائل در حوزه سیاست‌های جمعیتی رفع مسائل و چالش‌های حوزه فرهنگی و اجتماعی است. در اینجا مهم‌ترین راهکارهای عملیاتی با هدف رفع موانع و چالش‌های حوزه فرهنگی و اجتماعی در جهت تحقق سیاست‌های جمعیتی پیشنهاد می‌گردد. به نظر می‌رسد با توجه به اهمیت نقش فرهنگ و انگاره‌های ذهنی و سبک زندگی در نوع رفتار فرزندآوری افراد توجه به این بخش از راهکارهای عملیاتی و کاربست آن در فرایند سیاست‌گذاری و اجرای قانون حمایت از خانواده رافع بسیاری از مشکلات و مسائل حوزه جمعیتی در گیلان باشد. چراکه به نظر می‌رسد پیش‌و‌پیش از مؤلفه اقتصاد و درآمد این فرهنگ و انگاره‌های ذهنی و نوع نگرش افراد است که تأثیر عمیقی در نوع رفتار فرزندآوری افراد دارد.

برایند نظریات کارشناسی حاکی از آن است که علی‌رغم تصویب قانون حمایت از خانواده و توجه و تمرکز نسبی دولت به امر جمعیت این موضوع در صدر اولویت‌ها و مسائل اصلی جامعه و مردم قرار نگرفته است. بدین منظور ضرورت دارد تا با تکیه بر ابزارها و سازوکارهای رسانه‌ای و فرهنگی و آموزشی، زمینه گفتمان‌سازی و جریان‌سازی در جامعه و تبدیل شدن مسئله جمعیت و کاش نسل به‌عنوان مهم‌ترین دغدغه و مسئله جامعه و مردم فراهم گردد.

فرهنگ‌سازی در زمینه سبک زندگی مطلوب مطابق با الگوی ایرانی - اسلامی و بازتولید ارزش‌ها و میراث برخاسته از سنت و فرهنگ بومی و آگاهی‌بخشی جامعه نسبت به پیامدهای منفی ورود ارزش‌های غربی و نهادینه‌شدن الگوی سبک زندگی غربی در جامعه از طریق سازوکار آموزشی و رسانه‌ای و فرهنگی می‌تواند به تحکیم پایه‌های خانواده و افزایش میل به ازدواج و کاهش طلاق و در نتیجه افزایش میل به فرزندآوری در جامعه بیانجامد. این مسئله به‌ویژه در شرایط کنونی که جامعه ایران پس از اغتشاشات سال ۱۴۰۱ در معرض حمله‌های رسانه‌ای و فرهنگی تبلیغی موسوم به «جنبش زن، زندگی و آزادی» قرار گرفت از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، چراکه عمده معارضان و مخالفان جمهوری اسلامی از طریق نظام رسانه‌ای و همه ابزارهای موجود به‌دنبال ارائه الگویی دیگر از زن مطلوب مطابق با نظام اندیشه‌ای و معرفتی غرب و نیز نقد و نکوهش سنت و میراث سنتی و سبک زندگی ایرانی اسلامی است. الگویی که در غرب منجر به تزلزل نظام خانواده و پیری جمعیت

در اروپا و افزایش سقط جنین و افزایش طلاق و دیگر آسیب‌های اجتماعی شده است. براین اساس تقویت هویت زن ایرانی اسلامی و آگاهی‌بخشی جامعه نسبت به پیامدهای اجتماعی ترویج سبک زندگی غربی در جامعه باید در صدر اولویت‌های فرهنگی سیاست‌گذاران در حوزه مسائل زنان باشد.

ترویج فرهنگ ساده‌زیستی و سبک زندگی معنوی، آگاهی‌بخشی جامعه نسبت به آثار مثبت روانی و اجتماعی چندفرزندی در خانه و خانواده، تشویق به ازدواج و قبح دانستن طلاق از جمله دیگر راهکارهای فرهنگی و اجتماعی در جهت تحقق اجرای سیاست‌های جمعیتی است. باید توجه داشت که افزایش امیدبخشی به جامعه و اعتماد بیشتر مردم به دولت در زمینه سیاست‌های جمعیتی از جمله متغیرهای تأثیرگذار در رفتار فرزندآوری مردم به‌شمار می‌رود.

جدول (۶): راهکارهای حوزه فرهنگ و اجتماعی

ردیف	راهکارهای حوزه فرهنگ و اجتماعی
۱	گفتمان‌سازی و جریان‌سازی
۲	ترویج فرهنگ ساده‌زیستی و سبک زندگی معنوی
۳	امیدبخشی به جامعه
۴	آگاهی‌بخشی جامعه نسبت به آثار مثبت روانی و اجتماعی چندفرزندی در خانه و خانواده
۵	تشویق به ازدواج و قبح دانستن طلاق
۶	آگاهی‌بخشی نسبت به منفعت‌های فردی فرزندآوری برای خانواده‌ها

۳-۴-۶. راهکارهای آموزشی و تربیتی خانواده‌محور در جهت تحقق

سیاست‌های جمعیتی

با توجه به اینکه یکی از مهم‌ترین مسائل و چالش‌ها در زمینه تحقق اهداف سیاست‌های جمعیتی چالش‌های حوزه آموزشی است، در اینجا مهم‌ترین راهکارهای عملیاتی با هدف رفع موانع و چالش‌های حوزه آموزشی و تربیتی در جهت تحقق سیاست‌های جمعیتی پیشنهاد می‌گردد.

در حوزه آموزش و تربیت ضروری است تا آموزش و تربیت خانواده، به‌عنوان محور راهبرد کلان آموزشی و تربیتی در حوزه سیاست‌های جمعیتی در نظر گرفته شود. از آنجاکه فرهنگ، ذهنیات، باورها و الگوی ذهنی افراد در نوع رفتار فرزندآوری تأثیرگذار است؛ لذا نباید و نمی‌توان از نقش آموزش و تربیت در جهت ترویج فرهنگ

فرزندآوری غفلت ورزید. از این رو با اتکا بر نظرهای کارشناسی و نخبگانی تمرکز و توجه سیاست‌گذاران در استان به تقویت آموزشی عمومی و همگانی جهت ازدواج مناسب و توانمندسازی و آموزش خانواده‌ها در جهت تحکیم خانواده و جلوگیری از طلاق، خدمات مستمر و قابل دسترس مشاوره‌ای برای متأهلان در سطح استان از جمله ضرورت‌ها و راهکارهای آموزشی است که در سطح آموزش عمومی و همگانی باید در دستور کار مجریان قانون حمایت از خانواده قرار گیرد. همچنین با توجه به افزایش تعداد دختران مجرد در استان، برنامه‌ریزی جهت دوره‌های تربیتی آموزشی برای سلامت دختران مجرد با هدف ترغیب به ازدواج و فرزندآوری از جمله دیگر راهکارهای آموزشی است.

نباید از نقش تعیین‌کننده و محوری آموزش و پرورش و نیز نهاد آموزش عالی در زمینه فرهنگ‌سازی ازدواج و فرزندآوری غافل شد. در سطح آموزش و پرورش، آموزش معلمان و مربیان پرورشی آموزشگاه‌ها و مدارس و در سطح دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی، توجه ویژه مراکز دانشگاهی و آموزشی و پژوهشی به حوزه جمعیت از طریق انجام پژوهش‌های اجتماعی مرتبط با حوزه جمعیت جهت برون‌رفت از این بحران جمعیتی استان، بازننگری و تقویت واحدهای درسی تنظیم خانواده در دانشگاه‌ها، برگزاری نشست‌ها و کارگاه‌ها آموزشی و هم‌اندیشی‌ها در سطح کارکنان، دانشجویان و اساتید، و تولید و تشویق آثار پژوهشی با موضوع جمعیت از جمله راهکارهای آموزشی در جهت اجرای سیاست‌های جمعیتی در استان به‌شمار می‌رود. با توجه نقش چشمگیر مراکز ارتباطات سنتی مانند مساجد و منبر و دیگر مراکز فرهنگی از قبیل فرهنگسراها و کانون‌های تربیتی ضروری است از ظرفیت آموزشی مسجد و منبر و دیگر مراکز فرهنگی اجتماعی در این حوزه نهایت استفاده صورت پذیرد.

جدول (۷): راهکارهای آموزشی و تربیتی خانواده‌محور

ردیف	راهکارهای آموزشی و تربیتی خانواده‌محور
۱	آموزش جهت ازدواج مناسب
۲	برنامه‌ریزی جهت دوره‌های تربیتی آموزشی برای سلامت دختران مجرد
۳	توانمندسازی و آموزش خانواده‌ها در جهت تحکیم خانواده
۴	خدمات مستمر و قابل دسترس مشاوره‌ای برای متأهلان
۵	آموزش‌های عمومی و همگانی
۶	آموزش معلمان و مربیان پرورشی آموزشگاه‌ها و مدارس

ردیف	راهکارهای آموزشی و تربیتی خانواده‌محور
۷	توجه مراکز دانشگاهی و آموزشی به حوزه جمعیت
۸	بازنگری و تقویت واحدهای درسی تنظیم خانواده در دانشگاه‌ها
۹	برگزاری نشست‌ها و کارگاه‌های فرهنگی و تربیتی
۱۰	تربیت و آموزش کارکنان سازمان‌های مرتبط
۱۱	استفاده از ظرفیت آموزشی مسجد و منبر و دیگر مراکز فرهنگی اجتماعی

۴-۴-۶. راهکارهای اجرایی و مدیریتی در جهت تحقق سیاست‌های

جمعیتی

پس از بررسی پاسخ‌های مردم به پرسش‌های باز و نیز نظرهای کارشناسان و نخبگان مهم‌ترین مسائل و چالش‌های در سطح مدیریتی و اجرایی در جهت تحقق سیاست‌های جمعیتی استخراج گردید. مهم‌ترین چالش‌های استان در این حوزه عبارت‌اند از: عدم ثبات مدیریتی در دستگاه‌های دولتی؛ عدم اعتقاد و باورمندی مسئولان به قانون؛ نبود هماهنگی میان نهادهای اجرایی؛ مدیریت سلیقه‌ای و وابسته بودن اجرای خیلی از قوانین به نظر مدیر دستگاه مربوطه؛ ترک فعل برخی مسئولان؛ عدم اجرای قوانین و تأمین نیازهای مصرح در قانون مثل مهدکودک و زمین و...؛ تأخیر در ارائه تسهیلات و امتیازات زمین و خودرو؛ نقص در زیرساخت‌ها در جهت تأمین منابع مالی؛ عدم اجرای درست قوانین در مراکز دانشگاهی (انتقال محل خدمت و یاز برگزاری کلاس مجازی برای مادران دانشجو یا عضو هیئت علمی دارای فرزند زیر دو سال و...)؛ کارشکنی برخی سازمان‌ها و مسئولان در اجرای قانون و توجه به منافع فردی و گروهی و بازندبازی در گیلان.

پس از احصاء مسائل مورد مغفول در قانون و چالش‌های موجود در استان در زمینه اجرای قانون، با در نظر گرفتن نظرهای نخبگانی و کارشناسی، راهکارهای عملیاتی در سه سطح قانون و نحوه اجرای قانون، در سطح مدیریت مردم‌محور و استفاده از ظرفیت‌های مشارکت مردمی و در سطح اصلاح و تقویت فرایندهای نظارتی در جهت تحقق سیاست‌های جمعیتی ارائه گردید.

در سطح قانون و نحوه اجرای آن پیشنهاد می‌شود با توجه به اینکه مسئله بحران جمعیت به‌مثابه یک مسئله جهانی مبتلا به بسیاری از کشورها به‌ویژه کشورهای غربی است ضرورت دارد تا از تجربیات جهانی در حوزه جوانی جمعیت و فرزندآوری استفاده گردد

چراکه بخش قابل توجهی از کشورهای اروپایی در حال حاضر به جهت جلوگیری از روند افزایشی پیری جمعیت در اروپا اقدام به بازنگری در سیاست‌های جمعیتی نموده‌اند؛ لذا استفاده از تجربیات جهانی در این زمینه تا اندازه‌ای می‌تواند راهگشا باشد.

با عنایت به اینکه در دوره‌ای از تاریخ پس از انقلاب اسلامی سیاست کاهش و تحدید نسل از جمله محوری‌ترین سیاست‌های جمعیتی کشور بوده است شناخت و احصاء راهبردهای کاهش جمعیت و انجام اقدامات معکوس و واکنش به آن سیاست‌ها از دیگر اقداماتی است که در سطح قانون و اجرای آن می‌تواند دنبال شود. مواجهه صادقانه و شفاف مدیران و مسئولان با مردم، اجرای درست قانون و عمل به وعده‌ها در حوزه جوانی جمعیت و فرزندآوری و گزارش‌دهی مستمر و شفاف از روند اجرای قانون جهت اعتمادسازی می‌تواند من افزایش اعتماد عمومی به دولت در زمینه سیاست‌های جمعیتی زمینه افزایش تمایل به ازدواج و فرزندآوری را فراهم نماید. بر اساس نتایج پیمایش، شهرستان‌هایی مثل املش که جزو شهرستان‌های پیر و کم زاد و ولد هستند کمترین میزان اعتماد را به دولت دارند؛ اما مردم شهرستان تالش که از جمله شهرستان‌هایی که میزان زاد و ولد در آن در مقایسه با دیگر نقاط گیلان بیشتر است اعتماد بیشتری به دولت در زمینه اجرای سیاست‌های جمعیتی دارند. در نتیجه می‌توان گفت احتمالاً اعتماد به دولت متغیر تأثیرگذاری در افزایش تمایل به ازدواج و فرزندآوری در جامعه است. بدین منظور ضمن شناسایی موانع تحقق و تقویت اعتماد عمومی باید در جهت رفع آن گام برداشت.

بر اساس نتایج پیمایش به نظر می‌رسد قانون حمایت از خانواده صرفاً در اقشار کم‌درآمد انگیزه‌بخش باشد و در متن قانون به نیازهای همه اقشار و طبقات اقتصادی جامعه توجه نشده است. طبق نظرات کارشناسی متناسب‌سازی قانون با نیازهای مناطق مختلف و اقشار مختلف اجتماعی و نیز توجه به ویژگی‌های بومی و محلی در اختصاص امتیازات قانونی و اختصاص مشوق‌های قانونی برای کسانی که امکان فرزندآوری ندارند؛ اما گروه‌هایی که نقش تبیینی و تربیتی دارند یا اختصاص امتیازاتی مانند معافیت‌های مالیاتی برای صاحبخانه‌ها جهت اجاره به خانواده‌های پُر جمعیت از جمله مواردی است که در سطح قانون می‌توان به آن توجه داشت.

بازآفرینی طرح‌هایی نظیر طرح کاد با هدف تحقق سیاست‌های جمعیتی، ترویج اخلاق حرفه‌ای از جمله تعهد به قانون و مسئولیت‌پذیری در سازمان‌ها، افزایش مشوق‌ها و امتیازات قانونی و اختصاص حقوق ماهانه و مزایا بیشتر برای مادران دارای فرزند بیشتر از جمله دیگر راهکارهایی است که در سطح قانون و اجرای آن پیشنهاد می‌شود.

جدول (۸): قانون و نحوه اجرای قانون

الف. قانون و نحوه اجرای قانون	
۱	شناخت و احصاء راهبردهای کاهش جمعیت و واکنش به آن سیاست‌ها
۲	بازآفرینی طرح‌هایی نظیر طرح کاد با هدف تحقق سیاست‌های جمعیتی
۳	مواجهه صادقانه و شفاف مدیران و مسئولان با مردم
۴	استفاده از تجربیات جهانی در حوزه جوانی جمعیت و فرزندآوری
۵	اجرای درست قانون و عمل به وعده‌ها در حوزه جوانی جمعیت و فرزندآوری
۶	متناسب‌سازی قانون با نیازهای مناطق مختلف و اقشار مختلف اجتماعی
۷	توجه به ویژگی‌های بومی و محلی در اختصاص امتیازات قانونی
۸	اختصاص مشوق‌های قانونی برای کسانی که امکان فرزندآوری ندارند؛ اما گروه‌هایی که نقش تبیینی و تربیتی دارند
۹	اختصاص امتیازاتی مانند معافیت‌های مالیاتی برای صاحبخانه‌ها جهت اجاره به خانواده‌های پُرجمعیت
۱۰	گزارش‌دهی مستمر و شفاف از روند اجرای قانون جهت اعتمادسازی
۱۱	ترویج اخلاق حرفه‌ای از جمله تعهد به قانون و مسئولیت‌پذیری در سازمان‌ها
۱۲	افزایش مشوق‌ها و امتیازات قانونی
۱۳	اختصاص حقوق ماهانه و مزایا بیشتر برای مادران دارای فرزند بیشتر

دسته‌های دیگر از راهکارهای اجرایی و مدیریتی در ذیل مدیریت مردم‌محور و استفاده از ظرفیت‌های مشارکت مردمی قابل دسته‌بندی است. در سطح مدیریت مردم‌محور و استفاده از ظرفیت‌های مشارکت مردمی تأکید می‌شود تا زمینه تقویت مشارکت‌های اجتماعی و مردمی جهت حل مسئله و دخالت دادن همه گروه‌های ذی‌نفع در تصمیم‌گذاری در حوزه مسئله جمعیت فراهم گردد چراکه حل این مسئله اجتماعی و عمومی جز از طریق درگیرکردن مردم با مسئله جمعیت ممکن نخواهد بود. جهت افزایش مشارکت مردمی و درگیر نمودن جامعه با مسئله ضروری است تا مجریان قانون ضمن توجه به دغدغه‌ها و نیازهای مردم در فرایند تصمیم‌سازی و اجرای قانون زمینه آگاهی‌بخشی جامعه و مردم نسبت به تبعات امنیتی، اقتصادی و اجتماعی کاهش جمعیت را فراهم نمایند.

تقویت حسّ مسئولیت‌پذیری اجتماعی جامعه نسبت به مسئله جمعیت، فعال نمودن بسترهای تعاملی دولت با مردم جهت حل مسئله جمعیت، استفاده از ظرفیت

دانشگاه‌های غیرانتفاعی و غیردولتی و حضور نماینده‌های تشکل‌های مردمی در ستاد نهاد خانواده، ایجاد و تقویت کانون‌های اجتماع‌محور مانند سرای محله با الگوگیری از شهرهای بزرگ جهت ترویج فرهنگ فرزندآوری و استفاده از ظرفیت جامعه نخبگانی و متخصصان و غیردولتی در حوزه جمعیت و فرزندآوری از جمله دیگر اقداماتی است که در جهت افزایش مشارکت عمومی در این زمینه پیشنهاد می‌گردد.

یکی از حوزه‌های و نهادهای غیردولتی که در این زمینه می‌تواند بسیار تأثیرگذار باشد نهاد وقف به‌مثابه یکی از نهادهای اجتماعی و مردم‌محور است. سازمان اوقاف ضمن برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری دقیق در این زمینه با توجه به نظام مسائل استان می‌تواند با برگزاری همایش‌ها و نشست‌ها و دیگر سازوکارهای تبلیغی و رسانه‌ای زمینه جهت‌دهی نيات واقفان محترم را متناسب با نیازهای جدید و به‌ویژه مسائل حوزه جمعیتی و فرزندآوری فراهم نمایند.

جدول (۹): مدیریت مردم‌محور

ب. مدیریت مردم‌محور و استفاده از ظرفیت‌های مشارکت مردمی در جهت تحقق سیاست‌های جمعیتی	
۱	تقویت مشارکت‌های اجتماعی و مردمی جهت حل مسئله
۲	دخالت دادن همه گروه‌های ذی‌نفع در تصمیم‌گذاری در حوزه مسئله جمعیت
۳	توجه به دغدغه‌ها و نیازهای مردم در فرایند تصمیم‌سازی و اجرای قانون
۴	توجه‌دادن مردم نسبت به تبعات آمینیتی، اقتصادی و اجتماعی کاهش جمعیت
۵	تقویت حس مسئولیت‌پذیری اجتماعی جامعه نسبت به مسئله جمعیت
۶	فعال نمودن بسترهای تعاملی دولت با مردم جهت حل مسئله جمعیت
۷	استفاده از ظرفیت دانشگاه‌های غیرانتفاعی غیردولتی
۸	استفاده از ظرفیت سازمان‌ها و تشکل‌های مردم‌نهاد
۹	حضور نماینده‌های تشکل‌های مردمی در ستاد نهاد خانواده
۱۰	ایجاد و تقویت کانون‌های اجتماع‌محور مانند سرای محله با الگوگیری از شهرهای بزرگ جهت ترویج فرهنگ فرزندآوری
۱۱	استفاده از ظرفیت جامعه نخبگانی و متخصصان و غیردولتی در حوزه جمعیت و فرزندآوری
۱۲	استفاده از ظرفیت نهاد اجتماعی و مردمی وقف در حوزه جمعیت و فرزندآوری

بخشی از راهکارهای عملیاتی در جهت اجرای سیاست‌های جمعیتی در ذیل اصلاح و تقویت فرایندهای نظارتی قابل دسته‌بندی است. با توجه به برخی چالش‌های نظارتی در مسیر اجرای قانون حضور و دعوت از نماینده‌های مردمی در ستاد نهاد خانواده جهت نظارت در حوزه جمعیت و فرزندآوری می‌تواند ضمن افزایش مشارکت مردمی در فرایند اجرای قانون به تقویت فرایندهای نظارتی در مسیر اجرای قانون کمک کند. همچنین تعیین ضرب‌الاجل و محدوده زمان مشخص جهت پایش زمانی اهداف و سیاست‌های جمعیتی و تطبیق چگونگی اجرای سیاست‌ها با برنامه‌هی و اهداف زمانبندی شده و نظارت بر اجرای قانون در هر وزارتخانه در حوزه جمعیت و فرزندآوری به صورت جداگانه می‌تواند به رفع بسیاری از موانع و مشکلات در مسیر اجرای قانون کمک نماید.

جهت اهتمام دستگاه‌ها به اجرای قانون و ارائه و تخصیص امتیازات قانونی به خانواده‌ها لازم است دستگاه متولی مشخصی جهت پایش و نظارت و برخورد با ترک فعل‌ها در زمینه قوانین حوزه جمعیت و فرزندآوری در استان معرفی گردد. ستاد امر به معروف و نهی از منکر و یا دیگر نهادهای نظارتی می‌تواند ایجاد فرهنگ‌سازی در زمینه تقویت فرهنگ فرزندآوری، مطالبه‌گری از مسئولان (بانک‌ها، مسکن و شهرسازی و...) در حوزه جمعیت و فرزندآوری را دستور کار و اولویت برنامه‌های خود قرار دهد.

جدول (۱۰): اصلاح و تقویت فرایندهای نظارتی

ج. اصلاح و تقویت فرایندهای نظارتی در جهت تحقق سیاست‌های جمعیتی	
۱	حضور نماینده‌های مردمی در ستاد نهاد خانواده جهت نظارت در حوزه جمعیت و فرزندآوری
۲	لزوم تعیین ضرب‌الاجل جهت پایش زمانی اهداف و سیاست‌های جمعیتی
۳	نظارت بر اجرای قانون در هر وزارتخانه در حوزه جمعیت و فرزندآوری
۴	لزوم تعریف دستگاه متولی جهت پایش و نظارت و برخورد با ترک فعل‌ها در زمینه قوانین حوزه جمعیت و فرزندآوری
۵	مطالبه‌گری از مسئولان (بانک‌ها، مسکن و شهرسازی و...) در حوزه جمعیت و فرزندآوری
۶	مطالبه‌گری از نهادهای متولی اجرای قانون حمایت از نهاد خانواده از سوی ستاد امر به معروف و نهی از منکر و یا دیگر نهادهای مردمی

۴-۵. راهکارهای رسانه‌ای و تبلیغی در جهت تحقق سیاست‌های

جمعیتی

آگاهی‌بخشی از طریق نهادهای آموزشی و ابزارهای رسانه‌ای هم نسبت به محتوای قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت و فرهنگ‌سازی در زمینه ازدواج و فرزندآوری باید از جمله اولویت‌های رسانه‌ای دستگاه‌های رسمی و مراکز خبری و اطلاع‌رسانی باشد تا از این طریق مسئله جمعیت و فرزندآوری در صدر مسائل و موضوعات مورد توجه مردم و جامعه قرار گیرد. با توجه به نقش سلامت و امنیت روانی و و تأثیر ذهنیت‌ها و باورها در نوع رفتار فرزندآوری نقش صداوسیما و نهادهای فرهنگی رسانه‌ای در آموزش به خانواده‌ها و ساخت برنامه‌ها و تولیدات رسانه‌ای با مضامین جمعیت و خانواده و فرزندآوری و آگاهی‌بخشی نسبت به تبعات تجرد و بی‌فرزندگی یا تک‌فرزندگی بیش‌ازپیش اهمیت دارد.

با توجه به افزایش فزاینده استفاده از شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌های اجتماعی به‌ویژه در میان نسل جوان پیشنهاد می‌شود نهادهای فرهنگی رسانه‌ای تولید آثار و فیلم‌ها و کلیپ‌های آموزشی و جذاب و توزیع و پخش آن در فضای مجازی را در دستور کار قرار دهند. بدین‌منظور می‌توان زمینه برگزاری جشنواره تولیدات رسانه‌ای با موضوع فرزندآوری را فراهم نمود تا از این راه ضمن جهت‌دهی تولیدات رسانه‌ای زمینه گفتمان‌سازی و جریان‌سازی در جامعه با هدف نهادینه‌سازی فرهنگ فرزندآوری فراهم گردد.

رویکرد خلاقانه و مبتکرانه در زمینه تبلیغات محیطی و رسانه‌ای در سطح شهر و متناسب‌سازی تبلیغات رسانه‌ای با ویژگی‌های بومی و محلی گیلانی حوزه جمعیت و فرزندآوری نقش مهمی در ترویج فرهنگ ازدواج و فرزندآوری در جامعه دارد. همچنان‌که به نظر می‌رسد تبلیغات محیطی دهه ۷۰ با موضوع کاهش نسل و با عنوان «فرزند کمتر زندگی بهتر» در حافظه تاریخی بخش قابل‌توجهی از ملت نشسته است و تأثیر عمیقی بر نوع نگرش جامعه بر جای گذاشته است.

یکی از راهکارهای پیشنهادی استفاده از ظرفیت مبلغان، کنشگران فرهنگی و تربیتی و توجه به تناسب مبلغین و مروجین فرزندآوری با ویژگی‌های اقشار و گروه‌های مختلف اجتماعی است. بدین‌منظور ضروری است تا جهت تأثیربخشی اقدامات تربیتی و تبلیغی و برقرار ارتباط و تعاملی سازنده و اثربخش، از گروه‌های مرجع متناسب با اقتضات اقشار مختلف استفاده شود.

جدول (۱۱): راهکار رسانه‌ای و تبلیغی

ردیف	راهکار رسانه‌ای و تبلیغی
۱	تولید فیلم و محصولات رسانه‌ای و هنری در حوزه جمعیت و فرزندآوری
۲	برگزاری نشست‌ها و برنامه‌های رسانه‌ای با هدف تحلیل مسائل حوزه جمعیت
۳	ضرورت رویکرد خلاقانه و مبتکرانه در زمینه تبلیغات محیطی و رسانه‌ای در سطح شهر در ابعاد ایجابی و سلبی حوزه جمعیت و فرزندآوری
۴	متناسب‌سازی تبلیغات رسانه‌ای با ویژگی‌های بومی و محلی گیلانی حوزه جمعیت و فرزندآوری
۵	توجه به تناسب مبلغان و مروجین فرزندآوری با ویژگی‌های اقشار و گروه‌های مختلف اجتماعی
۶	ضرورت ایجاد جریان‌سازی و گفتمان‌سازی حوزه جمعیت و فرزندآوری از طریق رسانه‌های متناسب با مخاطبان مرتبط
۷	بازتاب گسترده رسانه‌ای قوانین حوزه جمعیت و فرزندآوری

نتیجه‌گیری

در این پژوهش تلاش شد تا با مصاحبه با خبرگان و کارشناسان مهم‌ترین مسائل و خلأهای قانون و اساسی‌ترین چالش‌ها و موانع پیش‌روی اجرای قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت احصاء و نیز راهکارهای عملیاتی جهت تحقق اهداف سیاست‌های جمعیتی ارائه گردد.

پس از بررسی نظریات کارشناسی، مسائل و خلأهای موجود در قانون در قالب پنج مقوله کلان و در ابعاد اجرایی و سیاستی، ابعاد اقتصادی، ابعاد نظارتی و حقوق و قضایی، ابعاد اجتماعی و فرهنگی و ابعاد بهداشتی و درمانی معرفی گردید و در گام بعدی مشخص شد که چالش‌ها و موانع موجود بر سر راه تحقق اهداف قانون حمایت از خانواده و سیاست‌های جمعیتی در استان در قالب ۴ مقوله عبارت‌اند از:

۱- چالش‌های حوزه اجرایی و مدیریتی؛

۲- چالش‌های حوزه فرهنگی و اجتماعی؛

۳- چالش‌های حوزه آموزشی و رسانه‌ای؛

۴- چالش‌های حوزه بهداشت و درمان.

با اتکا بر نظریات کارشناسی خبرگان و کارشناسان حوزه جمعیت می‌توان گفت تأمین صرف نیازهای اقتصادی جامعه نمی‌تواند در زمینه میل جامعه به فرزندآوری

برانگیزاننده باشد، در نتیجه مسئله فرهنگ و نظام ذهنی و باورهای جامعه در این زمینه از اهمیت زیادی برخوردار است؛ لذا در سیاست‌گذاری حوزه جمعیت باید به این مسئله توجه داشت.

در این پژوهش مهم‌ترین راهکارهای عملیاتی متناسب با نظام مسائل حوزه جمعیتی در استان استخراج و در پنج حوزه آموزشی و تربیتی خانواده‌محور، رسانه‌ای و تبلیغی، بهداشتی و درمانی، اجرایی و مدیریتی، فرهنگی و اجتماعی پیشنهادهایی با اتکا بر نظر کارشناسان ارائه گردید.

با توجه به پیامدهای منفی کاهش جمعیت در زندگی خانواده‌ها و اثرهای منفی سالمندی و پیری جمعیت طی سال‌های آینده باید اقدامات لازم برای فرهنگ‌سازی و اصلاح نگرش مردم نسبت فرزندآوری صورت گیرد. با وجود تصویب و اجرایی شدن قانون جوانی جمعیت، رشد ازدواج و افزایش فرزندآوری نیازمند روشنگری و گشودن گره‌های ذهنی شهروندان است که باید به همت دستگاه‌های متولی و رسانه‌های جمعی در این خصوص صورت گیرد.

پیشنهادها

نتایج و دستاوردهای این پژوهش می‌تواند به‌عنوان یک بسته پیشنهاد سیاستی در اختیار مدیران و کارگزاران حوزه جمعیت و فرزندآوری استان گیلان و حتی سایر استان‌های کشور قرار گیرد. امید است تا با استفاده از ظرفیت‌ها و اقتضانات جامعه گیلانی شرایط لازم جهت تحقق سیاست‌های مطلوب و راهبردهای کمی و کیفی حوزه جمعیت و فرزندآوری فراهم گردد.

فهرست منابع

- آمار، تیمور و حسن‌پور، رضا (۱۳۸۹). بررسی جغرافیایی ناپایداری جمعیت و متروک شدن روستاهای شرق گیلان در بیست سال اخیر. *مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۵(۱۲)، ۱-۲۴.
- ارحامی، آسیه (۱۴۰۱). گزارش رصد رفتارها و نگرش‌های ایرانیان در موضوع فرزندآوری. تهران: معاونت پژوهش‌های اجتماعی و فرهنگی دفتر مطالعات فرهنگ و آموزش مرکز پژوهش‌های مجلس.
- امینی، محمد و راستی، حسن (۱۴۰۲). *مداخله پیشگیرانه از واقعه طلاق در پرتو تحقق سیاست‌های کلی جمعیت*. مجموعه مقالات همایش زن و هویت ایرانی اسلامی، دانشگاه گیلان.
- بالاخانی، قادر (۱۴۰۱). بررسی کیفی نگرش به سیاست‌های جمعیتی و فرزندآوری (مطالعه موردی جوانان استان اردبیل). *مطالعات راهبردی زنان*، ۲۴(۹۶)، ۳۹-۶۷.
- حسینی‌نثار، مجید و دیگران (۱۳۹۶). بررسی کیفیت زندگی سالمندان در استان گیلان و عوامل مؤثر بر آن. *مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، ۱۰(۱)، ۷۵-۸۸.
- حمیدی‌فر، مهدی؛ کنعانی، محمدمین و عبادالهی چندانق، حمید (۱۳۹۵). *جامعه در مخاطره و فرزندآوری: مطالعه‌ای در شهر رشت، نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران*، ۱۱(۲۱)، ۱۰۱-۱۳۵.
- سازمان ثبت احوال استان گیلان (۱۴۰۰). *گزارش شناسنامه جمعیتی استان گیلان سالنامه آماری استان گیلان (سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵)*. سازمان برنامه و بودجه استان گیلان.
- سبکتکین‌ریزی، قربانعلی (۱۳۸۶). *درآمدی بر جامعه‌شناسی جمعیت*. تهران: چاپ نقشینه پیمان.
- سمیعی‌نسب، مصطفی و ترابی، مرتضی (۱۳۸۹). شاخص‌ها و سیاست‌های جمعیتی در ایران. *برداشت دوم*، ۷(۱۱)، ۱۴۳-۱۸۸.
- شمس قهفرخی، فریده و دیگران (۱۴۰۰). چالش‌های اجرای سیاست‌های تشویقی فرزندآوری: مطالعه‌ای کیفی در شهر اصفهان. *نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران*، ۶(۳۲)، ۷۹-۱۱۲.
- علیئی، محمودولی (۱۳۹۴). نقش جمعیت و سیاست‌های جمعیتی در استحکام ساخت درونی قدرت نظام جمهوری اسلامی ایران. *آفاق امنیت*، ۲۸(۲)، ۱۰۷-۱۳۳.

- غمامی، محمدمهدی و دیگران (۱۳۹۸). آسیب‌شناسی سیاست‌های تقنینی جمعیت جمهوری اسلامی ایران و ارائه شاخص‌های مطلوب. *مطالعات راهبردی زنان*، ۲۲(۸۶)، ۳۱-۵۸.
- فریدمن، جورج (۱۴۰۲). *جهان در صد سال آینده*. ترجمه ابوالحسن تهامی، تهران: فرزنان روز.
- کتابی، احمد (۱۳۶۴). *نظریه‌های جمعیت‌شناسی*. تهران: اقبال.
- کلانتری، صمد و صادقی ده چشمه، ستار (۱۳۸۵). برآورد و مقایسه چند شاخص جمعیتی در ایران و برخی کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه. *جمعیت*، (۵۵) و (۵۶)، ۱۳۳-۱۵۰.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۵). *نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن کل کشور*. موسی‌پور، سیدمهدی؛ حاتمی، داود و حاتمی، حمیده (۱۴۰۲). بررسی وضعیت سالمندی جمعیت شهری استان گیلان جهت نیل به شهر دوستدار سالمند. *مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای*، ۴(۳)، ۱۷-۳۲.
- مولایی هاشجین، نصرالله (۱۳۷۹). *بررسی جغرافیایی روند تحولات جمعیت در غرب گیلان*. *جمعیت*، (۳۳-۳۴)، ۱۱۳-۱۴۴.
- مهزیار، امیرهوشنگ (۱۳۹۳). *جمعیت ایران و تحولات آن در نیم قرن گذشته*. *سیاست کلان*، ۳(۳)، ۲۹-۶۲.

References

- Aliei, M. (2015). The Role of Population and Population Policies in Strengthening the Internal Structure of Power in the Islamic Republic of Iran. *Afaq-e-Amniyat*, (28), 107-133. (In Persian)
- Amar, T. & Hassanpour, R. (2010). Geographical Study of Population Instability and Abandonment of Villages in Eastern Guilan Over the Past Twenty Years. *Human Settlements Planning Studies*, 5(12), 1-24. (In Persian)
- Amini, M. & Rasti, H. (2023). Preventive Intervention against Divorce Incidents in Light of General Population Policies, Proceedings of the Conference on Women and Iranian-Islamic Identity, University of Guilan. (In Persian)
- Arhami, A. (2022). Monitoring the Behaviors and Attitudes of Iranians Towards Childbearing, Deputy for Social and Cultural Research, Office for Culture and Education Studies, Research Center of the Parliament. (In Persian).

- Balakhani, Gh. (2022). Qualitative Study of Attitudes towards Population Policies and Childbearing (A Case Study of Youth in Ardabil Province), *Women's Strategic Studies*, 24(96), 39-67. (In Persian)
- Civil Registry Organization of Guilan Province (2021). Population Identity Report of Guilan Province. (In Persian)
- Friedman, G. (2023). *The Next Hundred Years*, Translated by Abolhassan Tahami, Tehran: Farzan Rooz.
- Ghamami, M.; Mohajeri, M.; Javid, M. & Hekmatnia, M. (2019). Diagnosis of Legislative Population Policies in the Islamic Republic of Iran and Providing Ideal Indicators. *Women's Strategic Studies*, 22(86), 58-31. (In Persian)
- Hamidifar, M.; Kanaani, M. & Ebadollahi, H. (2016). Society at Risk and Childbearing: A Study in Rasht. *Journal of the Iranian Population Association*, 11(21), 135-101. (In Persian)
- Hosseini-Nesar, M.; Zanjani, H.; Mirzaei, M. & Kaldi, A. (2017). Study of the Quality of Life of the Elderly in Guilan Province and Its Influential Factors, *Iranian Social Development Studies*, 10(1), 75-88. (In Persian)
- Iranian Statistical Center, Detailed Results of the National Census of Iran (2016). (In Persian)
- Kalantari, S. & Sadeqi, S. (2006). Estimation and Comparison of Several Population Indicators in Iran and Some Developed and Developing Countries. *Population*, (55-56), 133-150. (In Persian)
- Ketabi, A. (1985). *Theories of Population Studies*. Tehran: Eghbal Publishing. (In Persian)
- Mahziar, A. (2014). The Population of Iran and Its Changes Over the Last Half-Century. *Strategic Policies*, 3(3), 29-62. (In Persian)
- Molaei, N. (2000). Geographical Analysis of Population Changes in Western Guilan. *Population*, (33-34), 113-144. (In Persian)
- Moussapour, M.; Hatami, D. & Hatami, H. (2023). Study of the Urban Aging Population in Guilan Province for the Purpose of Elder-Friendly Cities. *Sustainable Urban and Regional Development Studies*, 4(3), 17-32. (In Persian)
- Sabektakinrezaei, Gh. (2007). *An Introduction to Sociology of Population*. Tehran: Nashr Nashin Peyman. (In Persian)
- Samieinasab, M. & Torabi, M. (2010). Indicators and Population Policies in Iran. Second Edition, 7(11), 143-188. (In Persian)
- Shams, F.; Askari Nodoushan, A.; Eini, H; Rouhani, A. & Abbasi, M. (2021). Challenges in Implementing Pro-Natalist Policies: A Qualitative Study in Isfahan. *Journal of the Iranian Population Association*, 6(32), 112-79. (In Persian)
- Statistical Yearbook of Guilan Province (Census of Population and Housing, 2016). Organization of Planning and Budget, Guilan Province. (In Persian)

